

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: «Психологічні умови формування навичок конструктивної поведінки
в конфлікті в молодшому шкільному віці»

Виконала: студентка 2 курсу групи РО1-М17з
спеціальності 013 Початкова освіта
Король Людмила Євгенівна

Керівник: Савицька О.В., кандидат психологічних
наук, доцент

Рецензент: Кутішенко В.П., кандидат психологічних
наук, доцент

Кам'янець-Подільський-2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ ДО ПРОБЛЕМИ МІЖОСОБИСТІСНОГО КОНФЛІКТУ ТА ПРИЧИН ЙОГО ВИНИКНЕННЯ	8
1.1. Конфлікт як явище міжособистісної взаємодії	8
1.2. Види конфліктів і основні детермінанти їх виникнення	17
1.3. Характеристика конфлікту в освітньому середовищі	22
1.4. Особливості міжособистісних конфліктів в молодшому шкільному віці	29
Висновки до розділу 1	36
Розділ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТАХ	38
2.1. Обґрунтування та програма емпіричного дослідження особливостей поведінки молодшого школяра в міжособистісних конфліктах	38
2.2. Результати емпіричного вивчення особливостей поведінки молодших школярів під час конфліктної взаємодії.....	41
Висновки до розділу 2	54
Розділ 3. РОЗВИТОК КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК УМОВА ЇХ КОНСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТІ	57

3.1. Теоретичне обґрунтування технології розвитку конфліктологічної компетентності	57
3.2. Технологія розвитку у молодших школярів навичок конструктивної поведінки в конфлікті як складової комунікативної компетентності.....	60
Висновки до розділу 3	80
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні ми дедалі частіше чуємо про такі явища як: агресія, булінг, мобінг, соціальна ізоляція. Усе це є наслідками несформованих навичок поведінки в конфлікті, нерозвинутої конфліктологічної компетентності особистості. Це призводять до виникнення конфліктів, психоемоційного перевантаження, психосоматичних розладів та унеможливають успішну адаптацію та успішне навчання в школі.

Аналіз наукових досліджень з проблематики сформованості навичок поведінки в конфлікті доводить, що у психологічній науці склалися підходи до її вивчення. Основні аспекти теоретичної та експериментальної розробки вказаної проблеми засвідчують, що навички конструктивної поведінки в конфлікті є компонентами конфліктологічної компетентності, яка в свою чергу є: структурним компонентом комунікативної компетентності (Л. А. Петровська, Б. І. Хасан), сукупністю якостей особистості, що забезпечують успішне виконання професійних функцій (І. І. Савенкова, В. А. Семиченко), складовою соціально-психологічної компетентності особистості (А. Я. Анцупов, А. І. Шипілов), умовою успішної адаптації в школі (М.І. Христюк), спеціальною компетентністю (Л.М. Цой).

Однак, практично поза увагою дослідників залишився проблема цілеспрямованого формування навичок конструктивної поведінки в молодшому шкільному віці. Адже досвід взаємин і поведінки молодших школярів у вирішенні конфліктних ситуацій необхідно формувати вже на ранніх стадіях навчання в початковій школі. Саме в молодшому шкільному віці діти починають активно опановувати способи розв'язання конфліктних ситуацій в різних сферах життєдіяльності

Досвід взаємин і поведінки молодших школярів у вирішенні конфліктних ситуацій необхідно формувати вже на ранніх стадіях навчання в початковій школі. Саме в молодшому шкільному віці діти починають

активно опановувати способи розв'язання конфліктних ситуацій в різних сферах життєдіяльності.

У молодшому шкільному віці конфліктні ситуації виконують соціалізуючу функцію у формуванні особистості. Вони є формою зовнішньої протидії – зіткнення думок, оцінок, інтересів тощо, – і завдяки рефлексії можуть породжувати внутрішні суперечності, сумніви, боротьбу мотивів дитини.

Конфліктні ситуації не завжди переростають в конфлікт, що залежить від численних причин. Дитина молодшого шкільного віку по-різному реагує на ту чи іншу конфліктну ситуацію, бо її поведінка характеризується особливостями, зокрема індивідуально-психологічними характеристиками та психосоціальними чинниками

Від рівня сформованості в молодшому шкільному віці якостей, що забезпечують успішну регуляцію конфліктних взаємодій, значною мірою залежить конструктивна та безконфліктна поведінка, яка сприятиме самореалізації дитини

Вивчення особливостей поведінки молодших школярів та можливих форм поведінкових проявів допоможе, не лише поліпшити взаємовідносини між учнями та їхніми батьками, а й зменшити кількість конфліктів молодших школярів та позитивно впливати на весь освітній простір

Теоретична та практична значущість та актуальність їх розвитку зумовила вибір теми дипломного дослідження «Психологічні умови формування навичок конструктивної поведінки в конфлікті у молодшому шкільному віці».

Об'єкт дослідження — соціальна взаємодія в системі «учень-учень» та «учень-вчитель».

Предмет дослідження — психологічні умови формування навичок конструктивної поведінки в конфлікті в молодшому шкільному віці

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати й емпірично визначити психологічні умови формування навичок конструктивної поведінки в молодшому шкільному віці.

З цієї мети випливають такі **основні завдання** дипломної роботи:

1) здійснити теоретико-методологічний аналіз досліджень проблеми поведінки в конфлікті та формування навичок конструктивної поведінки в конфлікті;

2) емпірично дослідити особливості поведінки учнів початкових класів в конфлікті та особливості їх міжособистісних відносин;

3) розробити технологію розвитку конфліктологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку як умови конструктивної поведінки в конфлікті.

Для дослідження були використані методи збору інформації, обробки даних та інтерпретаційні методи: *теоретичні* — аналіз, синтез, узагальнення, систематизація теоретичних та експериментальних даних для уточнення сутності базових понять та визначення психологічних умов розвитку навичок конструктивної поведінки в конфлікті та формування конфліктологічної компетентності у молодших школярів; *емпіричні* — констатувальний експеримент (методи включеного спостереження, експертне оцінювання, психодіагностичні методики) для емпіричного дослідження психологічних особливостей поведінки молодших школярів в конфлікті; *методи статистичної обробки даних* — визначення відсоткових співвідношень, якісна інтерпретація та змістове узагальнення емпіричних даних. Вірогідність результатів забезпечили теоретична обґрунтованість основних положень дипломної роботи та використання комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету дослідження й зумовлених його метою та завданнями.

Практичне значення дипломної роботи полягає в тому, що розроблено технологію формування навичок конструктивної поведінки в конфлікті для учнів молодшого шкільного віку; підібрано комплекс методик для дослідження особливостей поведінки учнів початкових класів в

конфліктних ситуаціях та вивчення її залежності від особистісних та індивідуально-типологічних особливостей учнів початкової школи; запропонована система прийомів та засобів для розвитку навичок конструктивної поведінки в конфлікті, комунікативних навичок може використовуватися вчителями початкових класів для розвитку асертивної поведінки учнів початкової школи в конфлікті.

Апробація результатів. Основні положення і висновки дипломного дослідження доповідалися та обговорювалися на студентській звітній науковій конференції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (24 - 25 квітня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський); всеукраїнській інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (24-25 жовтня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський) та I Міжнародній науковій студентській конференції «Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства» (15-16 листопада 2019 р, м. Кам'янець-Подільський).

Публікації. За темою дипломної роботи опубліковано 1 наукову працю Король Л.Є. Психологічний супровід формування у молодших школярів навичок конструктивної поведінки в конфлікті // Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства: Матеріали I Міжнародної наукової студентської конференції (15-16 листопада 2019 р.). У 3-х т. Кам'янець-Подільський: Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, 2019. Т.3. Соціальна робота. С. 62-64.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (71 найменування). Вона містить 1 таблицю, 2 рисунка. Загальний обсяг дипломної роботи становить 94 сторінка, основний текст викладений на 87 сторінках.

ВИСНОВКИ

Здійснивши теоретико-методологічний аналіз феномену конфлікту як психологічної та соціально-психологічної проблеми та особливостей міжособистісних конфліктів у молодшому шкільному віці, ми можемо зробити наступні висновки:

Поняття конфлікту є міждисциплінарним і складним багатоаспектним явищем. Під конфліктом розуміють протиріччям, зіткненням цінностей, що призводить до порушення взаємодії та комунікації. Визнано, що в міжособистісній взаємодії існують конфліктогени та синтони (слова та дії), які сприяють або виникненню та загостренню конфлікту, або конструктивному та безконфліктному вирішенню ситуації, що склалася.

Конфлікт може виконувати як деструктивні, так і конструктивні функції. Деструктивні функції конфлікту проявляються у погіршення міжособистісної взаємодії, негативному впливі на психіку, зниження продуктивності діяльності. Конструктивні функції конфлікту сприяють відкриттю нових можливостей для розвитку особистості, вивільненню негативних емоцій (накопичення яких може стати основою для виникнення психосоматичних захворювань). Виявлено зв'язок між специфікою поведінки особистості у конфлікті та її психологічними властивостями.

У освітньому середовищі як системі впливів та умов формування особистості за заданим зразком, а також системі можливостей для її розвитку, що міститься в соціальному середовищі, виникають міжособистісні конфлікти. Їх найчастіше називають педагогічними. Педагогічний конфлікт є формою прояву загострення суб'єк-суб'єктних протиріч, що виникають у результаті професійної та міжособистісної взаємодій учасників освітнього процесу та створює негативний емоційний фон спілкування. Серед найбільш виразних і найбільш частих причин конфліктів між дітьми та дорослими в освітньому середовищі є так сім основних (когнітивний дисонанс дорослого і

дитини; відсутність участі дорослого в житті дитини; дефіцит емоційного контакту з матір'ю; несприятлива оцінка рівня діяльності дитини; поширення негативу з окремих рис на особистість дитини; емоційне забарвлення оцінювального висловлювання; невігідне порівняння дитини з будь-ким).

Вікові особливості молодшого шкільного віку, соціальна ситуація розвитку, зміна провідної діяльності з приходом до школи зумовлюють низку змін, які підвищують ризики породження конфліктів між молодшим школярем та батьками і вчителями. Узагальнення сутнісних смислових ознак дозволяє визначити конфліктність молодшого школяра як комплекс індивідуально-характерологічних особливостей особистості, які проявляються в неадекватних когнітивних, емоційних, поведінкових реакціях дитини у взаємодії з іншими, зокрема з батьками.

Відповідно до мети та завдань емпіричного дослідження та зважаючи на вікові особливості учнів першого та другого класів нами були обрані такий психологічний інструментарій, який дозволяв оцінити не лише поведінку молодших школярів в конфліктній ситуації, але й визначити вікові особливості учнів початкової школи, які впливають на міжособистісні стосунки та поведінку учнів в конфліктній ситуації.

Узагальнюючи отримані педагогами-експертами дані можна виділити такі тенденції:

1) на жаль, у значної кількості дітей молодшого шкільного віку сьогодні спостерігаються виражені симптоми ослабленого здоров'я, що не може не впливати негативно як на їх навчальні успіхи, так і на загальний особистісний розвиток;

2) адаптація дітей до шкільного життя в умовах навчально-вихованого комплексу загалом проходить у «м'якій формі, не спричиняючи погіршення їх стану здоров'я та продукування негативних психоемоційних станів.

3) рівень розвитку пізнавальної сфери абсолютної більшості дітей на молодшого шкільного віку в умовах навчально-виховного комплексу загалом

відповідає віковим нормам (або й дещо випереджає останні), що знаходить своє відображення за всіма показниками;

4) за всіма виділеними показниками критерію рівня розвитку інтелектуальної сфери дівчатка, на думку педагогів-експертів, випереджають хлопчиків;

5) на етапі молодшого шкільного віку в умовах навчально-виховного комплексу у дітей спостерігається певне зростання рівня саморегуляції за всіма показниками;

6) за більшістю показників за критерієм особливості саморегуляції (як і за динамікою останніх) дівчатка випереджають хлопчиків, хоча ці відмінності рідко суттєві; виняток складає показник «рішучість, впевненість у собі», за яким у хлопчиків, на відміну від дівчаток, спостерігається виражена позитивна динаміка;

7) в молодшому шкільному віці в умовах навчально-виховного комплексу мають місце позитивні (або, як мінімум, відсутні негативні) тенденції в розвитку майже всіх показників параметру «міжособистісних відносин з дорослими та однолітками»;

8) соціалізація дівчаток, загалом, протікає більш ефективно та з меншою кількістю суперечностей;

9) у дітей (передусім хлопчиків) спостерігається наростання труднощів у спілкуванні з дорослими, що пов'язано з появою серед них незнайомих та малознайомих людей, так і з особливостями рівня саморегуляції та емоційного розвитку самих дітей.

Під час проведення спостереження впродовж двох місяців зафіксовано 188 конфліктних ситуацій та виділено 5 типів конфліктних ситуацій: конфлікти діяльності; конфлікти поведінки; конфлікти мотивації; конфлікти відносин; принизливі висловлювання.

Дівчата у своїй поведінці більш орієнтовані на виконання норм і правил, ніж хлопці. Для хлопців більш характерними є самозахисні реакції, засудження будь-кого, сприйняття провини або уникнення докорів. Усе це

спрямовано на захист власного «Я». Дівчата молодшого шкільного віку більш схильні брати провину на себе, і конфліктна, неподоланна ситуація може стати причиною відсторонення або пристосування. Хлопцям більш властиво шукати причини невдач не в собі, неподоланна конфліктна ситуація стає поштовхом для суперництва з проявами агресії і порушенням соціальних норм.

Реакція на конфліктну ситуацію у хлопців молодшого шкільного віку переважно передбачувана, не вирізняється оригінальністю в причинно-наслідковому зв'язку. У дівчат у поведінкових реакціях уже починають проявлятися майже жіночі риси і, як наслідок, їхня поведінка у конфліктних ситуаціях має дещо загострений, непередбачуваний та варіативний характер. Соціалізація дівчат протікає легше, ніж у хлопців, їхня діяльність значною мірою спрямована на підкорення норм і стереотипів, які забезпечують вирішення багатьох конфліктних ситуацій. Спільним для всіх молодших школярів є виникнення конфліктних ситуацій наприкінці навчального процесу, що пояснюється втомленістю та емоційною виснаженістю дітей.

Технологія формування навичок конструктивної поведінки в конфлікті як складової комунікативної компетентності ґрунтується на таких принципах: принцип суб'єкт-суб'єктного підходу (принцип рівноправ'я); принцип самодіагностики рефлексивних та емпатійних умінь («Я» та «інші» у ситуації); принцип зворотного зв'язку (обрання найекологічнішої стратегії поведінки у конфлікті, навички асертивної поведінки); принцип доброзичливої атмосфери (позитивне ставлення до себе та інших людей).

Представлено розроблену технологію формування навичок конструктивної поведінки в конфлікті як складової комунікативної компетентності, яка містить дві частини: факультативний курс «Конфліктологічна компетентність» та тренінгу «Асертивної поведінки» та тренінгу партнерського спілкування.

Перша частина спрямована на підвищення та розширення знань молодших школярів про конфлікт, розвиток гнучкості мислення, здатності до

раціонального використання інформації та готовності відстоювати власну позицію.

Метою другої частини програми є розвиток здатності особистості до асертивної (конструктивної) поведінки в конфлікті, комунікативні навички та емоційний інтелект.

У першій частині активно застосовуються діалогічно-дискусійні та ситуаційні методи, а у другій – інтерактивні та ігрові методи.

Інструментальним засобом методично ефективного і цілеспрямованого впливу на конфліктність учнів початкової школи може виступати тренінг як активний метод соціально-психологічного навчання. Новий досвід інтерсуб'єктної взаємодії, набутий у процесі тренінгових занять, здатний внутрішньо конкурувати з негативними тенденціями. Розвиток суб'єктності учня (підвищення рівня самостійності, ініціативності та загальної активності) має двоїсту природу: у певних умовах він виступає як конфліктогенний фактор, проте у контексті тренінгових занять (внутрішньогрупова атмосфера емпатійної підтримки, довіри та співробітництва) стає фактором встановлення ефективної групової взаємодії та розкриття творчого потенціалу особистості дитини. Застосування запропонованих програм сприяє навичкам позитивного вирішення конфліктів учителів з учнями початкової школи.

Пропоновані нами вправи та розроблені заняття можуть використовуватися для роботи не лише з молодшими школярами, але й з підлітками. Їх використання показало суттєві зміни у поведінці учнів в конфліктних ситуаціях та міжособистісній взаємодії. Отже, в арсеналі вчителя початкових класів є система засобів та методів формування навичок конструктивної поведінки в конфліктній ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва І. М. Актуалізація суб'єктного досвіду учнів як компонент особистісно-розвивальної освіти. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць / за ред. академіка С. Д. Максименка. Т. Х. Ч.ІІ. Київ : Главник, 2009. С. 17–35.
2. Акофф Р., Эмери Ф. О целеустремленных системах. /пер с англ. под ред. И. А. Ушакова. Москва : Сов. радио, 1974. 272 с.
3. Андреева Г. М. Психология социального познания. Москва :: Наука, 1997. 452 с
4. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология: учебник для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 591 с.
5. Баныкина С. В. Конфликтологическая компетентность педагога. Астрахань, 1997. 169 с
6. Башкин М. В. Конфликтная компетентность личности : дисс. ... канд. психол. наук : 19.0005; 19.00.01. Ярославль, 2009. 242 с.
7. Безпальча Р. Ф. Технологія попередження конфліктів: навч. посіб. Київ : Главник, 2007. 128 с.
8. Белякова Е. Г., Захарова И. Г. Социокультурное информационное пространство образования в контексте проблемы формирования личности. Вестник Тюменского государственного университета. 2010. № 5. С. 11-17.
9. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. Москва : Новая школа, 1992. 181 с.
10. Берн Э. Трансактный анализ в группе. Москва : Лабиринт, 1994. 136 с.
11. Берсенева Н. В. Практика формирования профессиональных компетенций на основе динамического метода моделирования и анализа конфликта // Электронный научно-практический журнал «Психология, социология и педагогика». 2015. №10. URL:

<http://psychology.snauka.ru/2015/10/5980>. (дата звернення 01.10.2018)

12. Богданов Е. Н., Зазыкин В. Г. Психология личности в конфликте: учеб.пособ. 2-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 224 с, с. 31-33

13. Боднар Э. Л., Бауэр Е. Я. Исследование психологической предрасположенности личности к конфликтам. Психологический вестник Уральского государственного университета. Вып. 8. Екатеринбург, 2009. с. 15–23.

14. Валкер Д. Тренинг разрешения конфликтов: (для нач. школы). Как договориться? : Практ. рук. по ненасильств. разрешению конфликтов в нач. школе / пер. с нем. Р. С. Эйвадиса. Санкт-Петербург : Светлячок : Речь, 2001. 128 с.

15. Васянина О. Л. Об условиях формирования конфликтологической компетентности преподавателей военного вуза при работе с иностранными военнослужащими. Образование и саморазвитие. 2015. №4 (46). С.66-69

16. Веряев А. А., Шалаев И. К. От образовательных сред к образовательному пространству: культурологический подход к проблеме. Педагогическая наука, технология и практика [БГПУ и др.]. Барнаул, 1998. № 2. С. 23-31.

17. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Освіта 2007. 400 с

18. Волченко Л. П. Особливості формування конфліктологічної компетентності особистості в умовах сучасної школи. URL: http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1626/1/%D0%A1%D1%82_Volchenko_09_2017.pdf

19. Габа І. М. Вплив освітнього середовища ВНЗ на професійний розвиток особистості. Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / [за ред. С.Д. Максименка]. Київ, 2011. Т. XIII. Ч. 6. С. 74-82.

20. Гончаров А. В. Изучение влияния самоотношения студентов на

выбор стиля поведения в конфликтном взаимодействии. Вестник Адыгейского государственного университета. Серия: Педагогика и психология. 2009. Вып. 4 (51). С. 233–238

21. Гришина Н. В. Нарушение этических норм межличностного взаимодействия: феномен «нечестной игры». Общественные науки и современность. 1997. №2. С. 87-95.

22. Гришина Н. В. Психологическая работа с конфликтами: три вида диалога. Психологические проблемы самореализации личности Москва : Просвещение, 1999. С. 23-39

23. Гришина Н. В. Психология конфликта. 2-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 544 с.

24. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта / перевод с немецкого В.М. Степаненкова. Социологические исследования. 1994. № 5. С. 142-147.

25. Дойч М. Разрешение конфликта (конструктивные и деструктивные процессы). Конфликтология: хрестоматия /сост. Н. И. Леонов. 3-е издание, исправленное и дополненное. Москва: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2002. 384 с.

26. Дурманенко Є. А. Конфлікти в педагогічному процесі : монографія Луцьк : РВК «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 287 с

27. Дюркгейм Е. Соціологія. Її предмет, метод, призначення. Москва : Наука, 2005. 203 с.

28. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 400 с

29. Єрмоєнко О. А. Конфліктологічні компетенції в системі «педагог-студент». Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Харків, 2017, № 54-55. С. 65-71.

30. Жутикова Н. В. Учителю о практике психологической помощи.

Москва : Просвещение, 1998. 206 с

31. Здравомыслов А. Г. Социология конфликта. Москва: Аспект-пресс, 1996. 316 с.

32. Зиммель Г. Человек как враг. Социологический журнал. 1994. № 2. С. 114-119.

33. Исследование проблем психического и психологического здоровья в психологии А. Г. Шорохов, О. И. Шорохова. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2017. № 1. С. 318-327.

34. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: учебное пособие. Москва : Гардарики, 2005. 320 с.

35. Козер Л. Завершение конфликта. Социальный конфликт: современные исследования. Реферативный сборник. /пер. Е.В. Якимова. Москва: ИНИОН, 1991. С. 27-35.

36. Козич І. В. Модель формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури. Вісник Запорізького університету. Серія Педагогічні науки. 2008. №1. С.110-118

37. Корытченкова Н. И., Михайлова В. П., Шпилева Е. Б. Стили взаимоотношений старшеклассников в зависимости от темперамента и ведущих акцентуаций характера. Теоретические и прикладные вопросы психологии. Санкт-Петербург: Изд-во СПб. ун-та, 1997. С. 26–31.

38. Куприянов Р. В. Межличностные конфликты в диаде преподаватель – студент: монография. М-во образ. и науки России, Казан. нац. исслед. ун-т. - Казань: КНИТУ, 2011. 196 с.

39. Кушнірук Т. Д. Подолання конфліктності серед педагогів. Соціально-педагогічний аспект. Практична психологія та соціальна робота. №9. 1998. С.38-43.

40. Левин К. Разрешение социальных конфликтов / пер. с англ. И. Ю. Авидон ; ред. Н. В. Гришина. Санкт-Петербург: Речь, 2000. 408 с.

41. Леонгард К. Акцентуированные личности. Ростов-на-Дону:

Феникс, 2000. 544с.

42. Леонов Н. И. Конфликтология: учеб. пособие. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2006. 232 с

43. Ложкин Г. В., Повякель Н. И. Практическая психология конфликта: учебное пособие Киев, 2000. 256 с.

44. Маслоу А. Г. Мотивация и личность. /пер. с англ. А. М.Татлыбаевой. Санкт-Петербург: Евразия, 1999. 478 с.

45. Матюхина М. В. Михальчик М. В., Патрина К. Т. Психология младшего школьника . Москва : Просвещение, 2004. 254 с.

46. Москаленко В. В. Соціальна психологія: підручник. 2-ге вид. виправ. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 688 с.

47. Мудрик А. В. Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов / под ред. В. А. Слостенина. – 3-е изд., испр. и доп.. Москва : Изд. центр «Академия», 2000. 200с.

48. Мухіна Л. М. Проблема емоційного вигорання співробітників кримінально-виконавчої системи. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки» / за наук. ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. Миколаїв: МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. С. 135-140.

49. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації: навчальний посібник. Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. 528 с

50. Орлянський В. С. Конфліктологія: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 160 с.

51. Петровская Л. А. Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. Москва : Просвещение, 1987. 375 с.

52. . Петрушин С. В. Психологический тренинг в многочисленной группе: методика развития компетентности в общении в группах от 40 до 100 человек / С. В. Петрушин ; под ред. В. В. Макарова. Москва : Академический

Проект, 2002. 256 с.

53. Пірен М. І. Конфліктологія. Київ: МАУП, 2003. 360 с
54. Примуш М. В. Конфліктологія: навч. посіб. Київ, 2006. —288 с
55. Савенкова І. І. Теоретико-методологічні засади дослідження індивідуально-типологічних властивостей особистості з позиції психології часу. Гендер : сучасний стан та перспективи розвитку в українському суспільстві: збірник наукових праць II Міжнародної науково-практичної конференції. Випуск 9. Херсон, 2014. С.233-236.
56. Семиченко В. А., Семиченко М. В. Підготовка майбутніх педагогів до конструктивного вирішення міжособистісних конфліктів. Конфлікти в педагогічних системах: матеріали наук.-практ. конф. Вінниця: ВДТУ, 1997. С.271–273
57. Сидоренко Е. В., Хрящева Н. Ю. Межличностное общение. Психология: учебник. / под ред. А. А. Крылова. Москва : Проспект, 1998. С. 336-355
58. Славина Л. С. Дети с аффективным поведением. Москва : Просвещение, 1966. 150 с.
59. Сорока І. А. Психологічна профілактика конфліктів у педагогічному колективі вищого навчального закладу. Дис...кандидата психологічних наук. 19.00.10. Київ. 2015. 256 с
60. Социальная психология личности в вопросах и ответах: учеб.пособие для студентов вузов / под ред. В. А. Лабунской. Москва: Гардарики, 1999. 395 с.
61. Спенсер Г. Основания социологии. Домашние отношения, обрядовые учреждения, политические учреждения, общественные профессии, промышленные учреждения. /под ред. Н.А. Рубакина. Т.2. Санкт-Петербург : 1898. 707с.
62. Степанова Н. В. Возможности формирования конфликтологической компетентности студентов факультета клинической психологии на базе дисциплин общепрофессионального цикла. Электронное

научно-практическое периодическое издание «Экономика и социум». Выпуск №4 (23) (апрель, 2016). С. 716-720. URL: <http://www.iupr.ru>

63. Філь С. С. Визначення, зміст та структура конфліктологічної компетентності студентів - майбутніх фахівців соціономічних професій. Наукові записки НаУКМА. 2011. Т. 123: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 20-24.

64. Фрейд З. О психоанализе. Пять лекций. Хрестоматия по истории психологии. Период открытого кризиса (начало 10-х годов –середина 30-х годов XX в.) / под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1980. С. 148-184.

65. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / перевод П. С. Гуревич. Москва: Республика, 1994. 447 с

66. Хасан Б. И., Сергоманов П. А. Психология конфликта и переговоры Москва : Академия, 2007. 192 с.

67. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ / пер. с англ. В. Старовойтова. Москва: Прогресс-Универс, 1993. 480 с

68. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1989. 560 с

69. Энциклопедия глубинной психологии. Карл Густав Юнг и Альфред Адлер / пер. с нем.; под ред. А.М. Боковикова. Москва : Когито-Центр, 2004. Т. 4.588 с

70. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва : Смысл, 2001. 365 с.

71. Boulding K. Conflict and Defence: A General Theory. N.Y. Harper & Row, 1963. 349 p.